

РОЗДІЛ III ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 373.2.016

Віра Кузьменко, Таїсія Грицишина,
м. Київ

ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проанализированы теоретические исследования по проблеме индивидуальных особенностей психофизического и личностного развития детей, проведен глубокий анализ экспериментальных данных относительно индивидуальных особенностей развития эстетической одаренности по критериям, видам деятельности и уровням с целью определения содержательных тенденций развития эстетической одаренности старших дошкольников.

Ключевые слова: одаренность, эстетическая одаренность, развитие, индивидуальные особенности, индивидуальные отличия, личностные отличия, критерии эстетической одаренности, методы исследования, виды деятельности, старший дошкольный возраст.

In this article, theoretical investigations concerning problems of individual peculiarities of children's development were analyzed in terms of psychophysiology and personality. The fundamental analysis of individual peculiarities of aesthetic giftedness was made according to criteria, types of activities and levels of advancing. The investigation was made to define the substantial tendencies of aesthetic giftedness development of older pre-school children.

Key words: giftedness, aesthetic giftedness, development, individual peculiarities, individual differences, aesthetic giftedness criteria, methods of investigation, types of activity, older pre-school age.

Процес розвитку обдарованості передбачає актуалізацію своєрідних рис характеру, зумовлює виникнення нетипових проявів поведінки, стимулює виконання унікальних дій, досягнення нехарактерних (наднормативних) для цього вікового періоду результатів, тобто забезпечує та супроводжує прояви індивідуальної своєрідності людини. Тому важливим завданням при вивченні особливостей розвитку естетичної обдарованості дошкільника є виявлення тих індивідуальних особливостей, які відрізняють розвиток однієї дитини від іншої.

При вивченні індивідуальних особливостей розвитку естетичної обдарованості вихідним для нас є положення сучасної антропології про цілісність людини, отже і дитина розглядається нами як цілісна система – індивід, особистість, яка розвивається в діяльності – грі, спілкуванні, навчанні, діяльності. У нашому розумінні цілісність означає певну завершеність, досконалість, внутрішню та зовнішню єдність в поєднанні з відносною автономністю та незалежністю від оточуючого середовища. У ряді психологічних праць відомих авторів підкреслюється думка про те, що дитині віком до 7 років притаманна особлива, специфічна цілісність та нерозривність процесу розвитку і саме цим пояснюється щирість, безпосередність, відвертість, імпульсивність та ситуативність дитячої поведінки. Але у багатьох дослідженнях цілісність розглядається як дещо абстрактне, глобальне, але неконкретне, складові цієї цілісності не визначаються і не розглядаються.

Авторський аналіз наукових доробок, присвячених питанню індивідуальних відмінностей, дозволяє дійти до висновків про те, що вони визначаються як певні компоненти, що відрізняють одну людину від іншої та утворюють цілісну систему з назвою «індивідуальність». У загальну структуру індивідуальності містяться різні комплекси відмінностей, їх перелік, визначено у наукових дослідженнях, у більшості випадків відкритий. Підкреслимо думку про те, що єдиний системний процес розвитку особистості відбувається через взаємодію біологічних та соціальних детермінант буття людини. Якщо індивідні (біологічні) особливості є передумовою для формування особистісних (соціальні) відмінностей, то особистісні є рушійною силою для перетворення індивідних властивостей.

Це положення доводиться у працях відомого вітчизняного психолога Д. Ф. Ніколенка, який пише: «більшість індивідуальних особливостей людини є набутими за життя. Природжені сила або слабкість, урівноваженість або неуврівноваженість, рухливість або інертність нервової системи під впливом умов життя і виховання змінюється» [2]. Далі автор зазначає, що набуті у процесі життя властивості стають звичними, стереотипними, стійкими, визначаючи індивідуальне обличчя особистості. Продовжуючи ці тези, можемо у подальшому говорити про більш широкі можливості таких впливів тоді, коли йдеться про дітей дошкільного віку.

У сучасній психолого-педагогічній теорії індивідуальні особливості (відмінності, розбіжності) визначаються як такі особливості психічних процесів, станів, властивостей, що відрізняють людей одне від одного. Маються на увазі: індивідуальні відмінності сприймання, уваги, пам'яті, мислення, емоційних реакцій, часу реакції, особистісних утворень – інтересів, здібностей, характеру. Говориться про мінливість індивідуальних відмінностей з віком, зазначається що вони можуть бути різних складності та глибини, ступеня сталості. Важливим є висновок про те, що до комплексу індивідуальних відмінностей необхідно відносити максимальну сукупність притаманних людині властивостей, оскільки унікальна індивідуальність утворюється не внаслідок групування, сумарного складання типових (вікових або статевих) і нетипових – індивідуальних властивостей (особливостей сприйняття, уваги або інших – характеристики можна

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

типізувати), а за рахунок унікальності тієї гами, що утворюється внаслідок поєднання різних характеристик (у тому числі вікових, статевих, комунікативних тощо).

Для вивчення проблеми індивідуальних відмінностей важливими є праці зарубіжних дослідників. В теоріях рис особистості, до якої відносять теорії А. Анастасі, Г. Айзенка, Д. Гилфорда, Р. Кеттелла, У. Нормана, П. Коста, Р. МакКрея та ін. визначається сутність індивідуальних особливостей, встановлюються їх орієнтовні комплекси, доводиться, що вони є достатньо стійкими, незмінними від ситуації до ситуації, а також визначаються причини їх виникнення. При цьому робиться спроба відповісти на питання, передаються вони генетично або з'являються завдяки критичним періодам дитинства чи завдяки наслідуванню батькам [5;6;7;8;9;10;11;12].

Основними напрямками, у відповідності до яких відбуваються дослідження індивідуальних відмінностей в зарубіжній психології, є вивчення здібностей, особистості, настрою та мотивації. Розповсюдженим є підхід, в якому поведінка людини розглядається як результат дії ряду деяких біологічних, соціальних, вікових та когнітивних особливостей. Суттєва увага приділяється загальним характеристикам тих чи інших відмінностей, методикам оцінювання, а також факторам впливу на їх розвиток.

У теорії особистих конструктів, розробленій Дж. Келлі, доводиться думка про те, що індивідуальні особливості можна зрозуміти, встановивши, яким чином кожен з нас сприймає та переживає (емоційно та когнітивно) те, що відбувається у світі. Він, а також і К. Роджерс, фокусують увагу на тому, як сприймає дитина себе та інших. Дослідницькі завдання полягають в тому, щоб зрозуміти унікальність сприйняття кожним оточуючого світу, вивчаючи його думки, почуття та вірування. За теорією Дж. Келлі, кожна людина виступає в ролі дослідника, який спостерігає, робить індуктивні висновки, формулює правила, примірює ці правила до нових даних, знову спостерігає, чи відповідають отримані результати очікуванню. Власний досвід та цінності людини будуть впливати на їхнє тлумачення поведінки інших. Провідним методом вивчення стає метод «інтроспекції», що передбачає погляд зсередини [4;5;6].

Проблема індивідуальних відмінностей у здібностях одна з більш значущих у прикладному та більш розроблена в теоретичному плані. До цього напряму відносяться теорії Г. Гарднера, Ч. Спірмена, К. Кеттела, Р. Терстоуна, С. Стернберга. Кожен з авторів обґрунтував свій перелік розумових здібностей та визначав відповідно до цього причини їх виникнення [1;3;4;5;11;12]. Зупинимось на тих із них, що мають безпосереднє значення для нашого дослідження. Так, Р. Терстоун встановив 12-ть незалежних факторів здібностей, серед яких називаються просторові, вербальні, перцептивні, числові, індуктивні та дедуктивні здібності. Теорія К. Кеттела виділяє 17-ть факторів розумових здібностей, серед яких називає: вміння вгадувати незвичне застосування речей, вміння міркувати, здатність до оперування числами, креативність, як здатність продукувати багато ідей, перцептивна швидкість, як швидкість оцінювання спільності або розбіжності, грамотність, естетичний смак тощо.

Отже, говорячи про індивідуальні особливості, маємо на увазі ті визначальні та характерні властивості, що мають природні та соціальні передумови виникнення,

утворюють у кожному випадку розвитку людини, поєднання особистісних та індивідних компонентів, а в сукупності складають взаємозв'язані та взаємовпливові конструкти індивідуальності. При цьому розглядаємо індивідні відмінності як передумови формування особистісних, а особистісні – як один з факторів впливу на індивідні. Тому і в подальшому будемо говорити про можливість до взаємовпливу індивідного на особистісне та особистісного на індивідне. Це розуміння є важливим за пошуку ефективних шляхів розвитку обдарованості.

Причинами виникнення індивідуальної своєрідності людини визнаються: онтогенетична еволюція психофізіологічних функцій, становлення діяльності та історії розвитку людини, як суб'єкта діяльності, пізнання та спілкування, нарешті, життєвий шлях людини – історія особистості. Разом з тим, структура особистості детермінує напрямок, ступінь змінюваності та рівень розвитку феноменів психічного розвитку (Б. Ананьєв). Різниця між індивідними (формальними) та особистісними (змістовими) властивостями полягає в тому, що формальні властивості формуються за законами генетики, загальної конституції, в той час як змістові виникають під впливом конкретних соціальних факторів, що діють опосередковано через внутрішні біологічні механізми (В. Русалов).

Передумовами та факторами психічного розвитку та розвитку індивідуальних особливостей, зокрема, визнається соціальна ситуація розвитку (Л. Виготський), внутрішня позиція особистості (Л. Божович). Останнє поняття було введено для вираження сукупної характеристики системи внутрішніх факторів (властивостей, інтересів, потреб, прагнень), що опосередковує впливи середовища та стає рушійною силою розвитку у дитини нових, індивідуально-своєрідних психічних якостей.

Аналіз наукових джерел з проблеми індивідуальних особливостей дає змогу зробити висновок про те, що індивідуальні особливості поділяються на такі умовні категорії – особливості, що відрізняють одну людину від іншої та порівняння яких встановлює відповідність або невідповідність типовим, еталонним стандартам та відмінності, що знаходяться у колі можливостей однієї людини (потенційних або задіяних) та активізуються за наявності необхідних для цього умов, обставин, ситуацій.

Різні види діяльності, впливають на розвиток індивідуальних особливостей розвитку дитини. Специфіка тієї чи іншої діяльності, її відповідність індивідуальним можливостям, інтересам та потребам дитини, дає можливість максимально розгорнутися потенційним можливостям активізувати власні ресурси, виробити індивідуальний стиль діяльності, систематизувати уявлення про зовнішній світ, удосконалити вміння та навички, створити та втілити в конкретний продукт/продукцію творчий задум. Тому при вивченні передумов виникнення індивідуальних особливостей важливими є положення про долучення дитини до різних видів діяльності, як основну характеристику життєвої біографії, без чого неможливі реалізація та розвиток відмінностей, утворення власного стилю життя.

З урахуванням результатів теоретичного аналізу нами проводилося експериментальне дослідження особливостей розвитку естетичної обдарованості дошкільників, одним із завдань якого було: виявити індивідуальні особливості розвитку естетичної

обдарованості дітей дошкільного віку. Упродовж 2014 року проводився другий експериментальний етап дослідження – збір та аналіз експериментальних даних. Експериментальною базою НДР виступили дошкільні навчальні заклади регіональних центрів Інституту обдарованої дитини НАПН України, з якими укладено Договори про співпрацю на термін виконання теми. В експерименті взяли участь 12 дошкільних навчальних закладів України. Охоплено 415 дітей середнього та старшого дошкільного віку, з них 199 хлопчиків, 216 дівчаток. В основу експериментального дослідження покладено теоретичну модель структури естетичної обдарованості, де відображено структурні компоненти та критерії естетичної обдарованості дошкільника.

Виявлення індивідуальних особливостей розвитку естетичної обдарованості дітей старшого дошкільного віку відбувалось під час аналізу даних у відповідності до розробленої методики дослідження, що містить: спостереження, анкетування (вихователів та батьків), методику завершення речень (включає бесіду з дітьми), моделювання експериментальних ситуацій, ігрові тестові завдання, аналіз продуктів дитячої діяльності.

Докладніше зупинимося на оприлюдненні методів вивчення індивідуальних особливостей розвитку естетичної обдарованості дітей старшого дошкільного віку. На першому етапі дослідження було застосовано *метод експертного оцінювання* у відповідності до комплексної програми (частина Д «Естетична обдарованість»). У коментарях та примітках до результатів експертного оцінювання експерти відзначали індивідуальні прояви, більш характерні для кожної дитини. Ці відомості стали основою для виділення характерних індивідуальних відмінностей розвитку естетичної обдарованості дошкільника, що у подальшому аналізі підраховувались та узагальнювались.

У ході *спостережень* було встановлено індивідуально-значущі та типові причини виникнення потреби у сприйнятті естетичного, індивідуальні особливості прояву емоційних переживань під час сприйняття та створення естетичного; здатність адекватно оцінити естетичне в оточуючому житті та мистецтві; спроможність створювати естетичне навколо себе.

Під час спостережень, що проводилися в різних видах самостійної діяльності дітей та під час занять образотворчого циклу, особлива увага зверталася на прояви нестандартної поведінки, оригінальні прийоми діяльності, дитячі ініціативи щодо створення естетичного, характер відступів від запропонованих зразків дорослими або іншими дітьми, характер емоційних реакцій на естетичний або неестетичну продукцію діяльності. Зверталася увага на наполегливість втілення задумів щодо створення естетичного, їх системність, частоту.

Методика завершення речення проводилась з метою встановлення уявлень дитини про те, що таке естетичне та неестетичне, чим воно характеризується, яким чином проявляється, виявлення потреби дитини у створенні естетичного, прагнення зберігати та підтримувати естетичне. Під час розмови зверталась увага на індивідуальні запити дитини щодо створення естетичного у певних видах діяльності, наявні уподобання та схильності.

Моделювання експериментальних ситуацій здійснювалося з метою виявлення притаманних кожній дитині особливостей розвитку естетичної обдарованості, специфіки її

прояву залежно від виду діяльності за критеріями (потреба у сприйнятті естетичного; позитивні емоційні переживання під час сприйняття та створення естетичного, адекватність оцінювання естетичного; здатність до створення естетичного).

Ігрові тестові завдання здійснювалися з метою уточнення оцінок про сформованість потреби дитини сприймати естетичне, спроможність обговорювати питання відповідної тематики, зацікавленість, наявне коло уявлень про естетичне, вміння створювати естетичне. Під час тестування звертали увагу на потребу дитини продовжувати розмову, зацікавленість у тематиці, намагання придумати більш складні завдання, продовжити гру, ініціювати нові ідеї.

Аналіз продуктів діяльності. Мета – поглиблення та уточнення інформації про сталість й системність розвитку ЕО. Звертали увагу на естетичність оформлення малюнків, виробів, потребу дитини у створенні естетичних виробів, здатність до естетичного оформлення цих робіт, спроможність адекватно оцінити власний виріб, а також на загальний та композиційний характер виробу, настрій, порядок виконання елементів, розмір, колір, розміщення на аркуші, пропорційність, охайність, завершеність роботи.

Результати аналізу експериментальних даних. Аналіз експериментальних даних щодо індивідуальних особливостей розвитку естетичної обдарованості здійснювався за такими аспектами: 1) виявлення індивідуальних *особливостей згідно критеріїв естетичної обдарованості*; 2) виявлення індивідуальних особливостей *згідно різних видів діяльності*; 3) виявлення індивідуальних особливостей розвитку, більш характерних для певного рівня розвитку естетичної обдарованості.

Під час аналізу експериментальних даних серед досліджуваних була виділена вибірка дітей зі стабільно високим рівнем розвитку естетичної обдарованості (19 дітей), в яких визначено розбіжності за рівнями розвитку окремих критеріїв, але сукупна оцінка залишалась високою. Стосовно них відбувався поглиблений аналіз індивідуальних особливостей розвитку досліджуваної якості за критеріями з метою встановлення змістових тенденцій розвитку естетичної обдарованості. Нагадаємо, що критеріями естетичної обдарованості визначено: потреба у сприйнятті та створенні естетичного; позитивні емоційні переживання під час сприйняття та створення естетичного (явищ природи, творів мистецтва, навколишнього); адекватність оцінювання естетичного; здатність до створення естетичного. Підсумкові результати подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Зведені дані про особливості розвитку естетичної обдарованості у дітей з високим рівнем ЕО (за критеріями у відсотках) N = 19

Критерії	Критерій 1		Критерій 2		Критерій 3		Критерій 4	
	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%
Високий	14	73	9	47	8	41	9	47
Середній	4	21	10	53	10	53	9	47
Низький	1	6	0	0	1	6	1	6
Всього	19	100	19	100	19	100	19	100

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

Аналіз даних стосовно особливостей розвитку ЕО за критеріями показав, що найбільш розвинуеною у дітей є потреба у сприйнятті та створенні естетичного (критерій 1, у 73 % дітей на високому рівні). Найменш розвинуеною є адекватність оцінювання естетичного (критерій 3, що розвинуений у 41% дітей на високому рівні). Приблизно на однаковому рівні розвинуено здатність до створення естетичного (критерій 4-47%) та позитивні емоційні переживання під час сприйняття та створення естетичного (критерій 2-47 % високого рівня). Серед дошкільнят відсутні діти з високим рівнем розвитку ЕО, які не виявляють позитивних емоційних переживань під час сприйняття та створення прекрасного хоча б на середньому рівні (0 % дітей з низьким рівнем критерію 2), що свідчить про щирість естетичних почуттів та емоційне заглиблення дітей у процес сприйняття та створення прекрасного. В цілому для усіх дітей характерною є майже відсутність низького рівня розвитку за критеріями (по 1-й дитині за критеріями 1,3,4). Графічно результати цього етапу аналізу відображено у рис. 1.

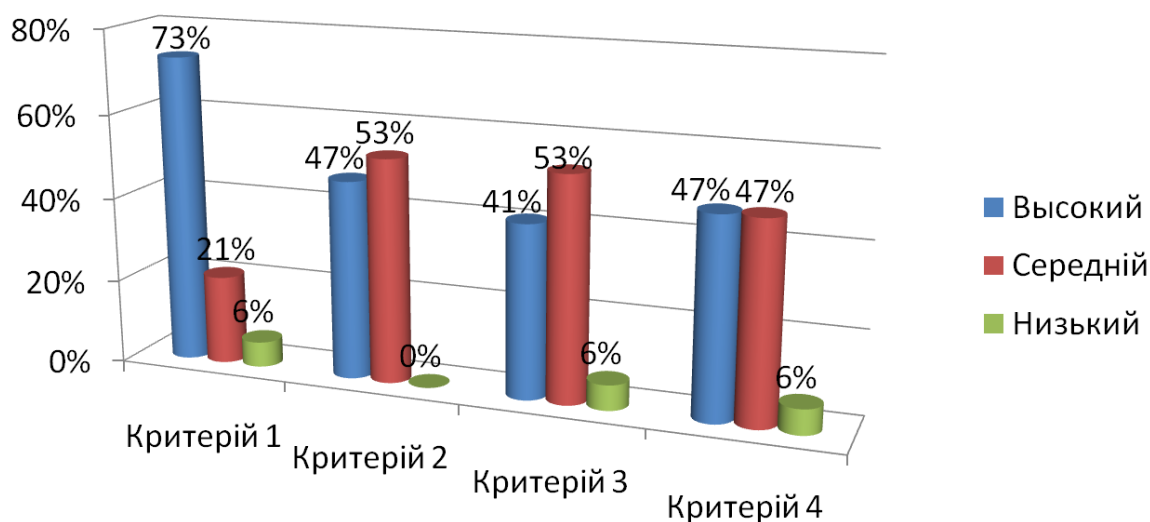

Рис. 1. Індивідуальні особливості розвитку естетичної обдарованості у дітей з високим рівнем ЕО (за критеріями)

Таким чином, можемо зробити первинні висновки про індивідуальні особливості розвитку естетичної обдарованості дітей з високим рівнем досліджуваної якості (за критеріями):

1) Найбільш розвинуеною у дітей дошкільного віку виявилась потреба у сприйнятті та створенні естетичного, а найменш розвинуеною – здатність до адекватного оцінювання естетичного.

2) Для дітей цієї підгрупи характерна практична відсутність низького рівня розвитку кожного критерію (гомогенність розвитку ЕО), отже найнижчим рівнем фактично виявляється середній.

Подальший аналіз індивідуальних особливостей розвитку ЕО у дітей зі стабільно високим рівнем досліджуваної якості показав, що є суттєві відмінності у вираженості

естетичної обдарованості у тому чи іншому виді діяльності. Дітям дошкільного віку притаманні значні досягнення у різних видах діяльності, проте встановлено певну нерівномірність прояву якості у різних видах діяльності (таблиця 2).

Таблиця 2

Зведені дані про розвиток естетичної обдарованості дітей дошкільного віку (за видами діяльності у відсотках) N = 19

Рівні	Образотворча (ситуація 1)		Словотворча (ситуація 2)		Конструктивна (ситуація 3)		Рухова (ситуація 4)		Музична (ситуація 5)	
Високий	9	47	7	37	10	53	7	37	10	53
Середній	9	47	11	57	9	47	9	47	8	41
Низький	1	6	1	6	0	0%	3	16	1	6
Всього	19	100	19	100	19	100	19	100	19	100

Більш поширеною виявилась естетична обдарованість, що проявляється у музичній та конструктивній діяльності (музично-естетична та конструкторсько-естетична обдарованість – по 53 % дітей з високим рівнем розвитку). Досить вагомими можна вважати досягнення дітей в образотворчій обдарованості (47 % дітей з високим рівнем розвитку). Нижчими виявились досягнення обдарованих дітей у словотворчій та руховій діяльності (по 37 % дітей з високим рівнем розвитку). Досить мало дітей з низькими результатами розвитку ЕО, такі дані виявлено стосовно рухової діяльності (16 % дітей). Графічно результати цього етапу аналізу відображено на рис.2.

Висновки про індивідуальні особливості розвитку естетичної обдарованості дітей з високим рівнем досліджуваної якості (за видами діяльності):

1. Дошкільникам з високим рівнем розвитку естетичної обдарованості притаманні значні досягнення у різних видах діяльності.
2. Дітям з високим рівнем розвитку естетичної обдарованості притаманна індивідуальна вибірковість щодо певного виду діяльності, де досягаються стабільно високі результати.
3. Найвищими виявились результати розвитку естетичної обдарованості у музичній та конструкторській діяльності;
4. Найнижчими виявились досягнення естетично обдарованих дітей у словотворчій та руховій діяльності.

При виявленні індивідуальних особливостей розвитку, більш характерних для певного рівня естетичної обдарованості ми користувались результатами спостережень та даними експертного оцінювання. На цьому етапі аналізу нами проаналізовано результати вивчення досліджуваних (415 дітей середнього та старшого дошкільного віку). Зведений аналіз наших спостережень та результатів оцінювання експертами показав, що найбільш характерними для кожного рівня розвитку естетичної обдарованості є наступні прояви:

1. Для дітей зі стабільно високим рівнем розвитку ЕО притаманно:
 - Високий рівень пізнавальної активності.
 - Виявляє потребу у сприйнятті естетичного, прагне завжди перевірити нову ідею.

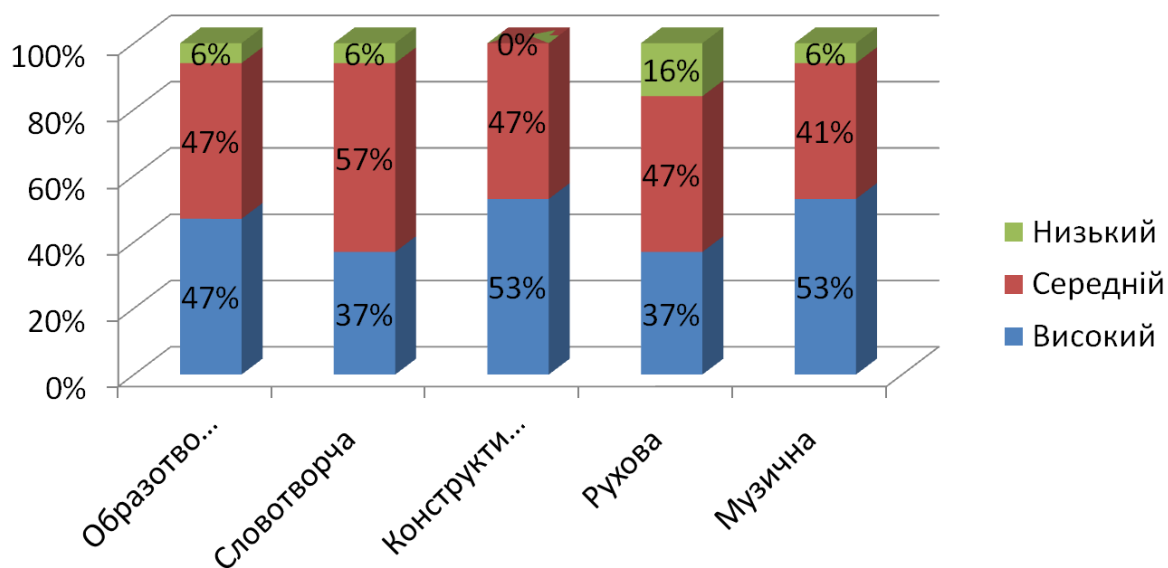

Рис. 2. Індивідуальні особливості розвитку естетичної обдарованості у дітей з високим рівнем досліджуваної якості (за видами діяльності)

- Знає багато чого про речі та події, про які одноліткам невідомо.
- Виявляє захоплення, радість, підвищений інтерес до естетичного, стає замисленою та серйозною, коли спостерігає за красивим.
- Емоційно реагує на почуте та побачене.
- Виявляє яскраво виражену різнобічну допитливість.
- Здатність зосереджуватися та міркувати, розвинена на високому рівні.
- Виявляє бажання наслідувати естетичним зразкам, робить це із захопленням.
- Дуже охайна, дотепна під час роботи, старанно та відповідально ставиться до виконання завдання, роботи охайні та красиві.
- Має власну думку, виділяючи суттєві ознаки естетичного та огидного, помірковано пояснює та обґрунтовує її.
- Постійно звертає увагу на естетику речей навколо, отримує задоволення від сприйняття, репродукування та створення естетичного.
- Наслідує естетичні зразки із захопленням.
- Виявляє ініціативу у створенні естетичного в різних видах діяльності, схильна фантазувати, намагається додати щось нове та незвичайне.
- Експериментує, не боїться відійти від шаблонів, швидко оволодіває новими прийомами роботи. Оригінальність у виборі сюжетів.
- Адекватно оцінює естетичність власної продукції, робить це легко, швидко та самостійно.
- Захопленність, посидючість, високий рівень концентрації уваги.

- Полюбить брати участь у різних видах діяльності зі створення естетичного, має високий рівень працездатності, підвищена наполегливість у досягненні результату.

- З бажанням та задоволенням присвячує час на створення естетичного навколо себе, після відпочинку обов'язково повертається до розпочатої діяльності.

- Використовує знання та навички при створенні естетичного.

- Радіє, пишається своєю роботою.

- Висловлює враження, оцінюючи роботу іншого, не завжди позитивно.

2. Для дітей з високим рівнем розвитку ЕО притаманно:

- Достатній рівень розвитку пізнавального інтересу.

- Має інтерес до сприйняття, репродукування та створення естетичного.

- Обґрунтовує, висловлює думку у виділенні ознак естетичного й огидного.

- Схильна уявляти та фантазувати.

- Чутливо реагує на твори мистецтва, переважають позитивні емоції, обличчя замислене.

- Виявляє великий інтерес до нового, відходить від зразка, не боїться пробувати нове, вносить нові елементи, експериментує.

- Бачить красу, розуміє, намагається пізнати суть, стає замисленою і серйозною, коли бачить гарну картину, гарну річ, чує музику.

- Прагне використовувати різні матеріали, відтворюючи зразок, робить щось по своєму.

- Обґрунтовано пояснює ознаки естетичного та огидного.

- Уважна, зосереджена, охайна, старанна дитина, послідовна у діях.

- Боляче реагує на неправильні дії, робить кілька спроб у випадку невдачі.

- Адекватно оцінює естетичність власних продуктів діяльності, дотримується порад.

- Робить висновки, висловлює враження, оцінюючи інших, позитивна.

- Увага довільна.

- Має високий рівень працездатності.

- Із задоволенням витрачає час на створення естетичного навколо себе, після першої можливості повертається до розпочатої справи.

3. Для дітей із середнім рівнем розвитку ЕО притаманно:

- Пізнавальний інтерес на достатньому рівні.

- Виявляє потребу у сприйнятті естетичного.

- Відмічає суттєві ознаки красивого та огидного, тягнеться до красивого.

- Емоції стримані при сприйнятті естетичного, але розуміє, репродукує з бажанням.

- Налаштована позитивно.

- Чітко виконує інструкції, боїться помилитися.

- Не виявляє ініціативу при наслідуванні естетичних зразків.

- Старанно та відповідально ставиться до наслідування естетичним зразкам, але у роботах відчутна одноманітність.

- Не виявляє інтересу додати щось нове і незвичайне.

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

- Не завжди впевнена у собі, прагне похвали, тому що намагається зробити краще.
- На деякі питання затрудняється відповісти.
- Відповідально ставиться до поради вихователя.
- Охайна, відповідальна, старанна дитина при створенні естетичного.
- Недостатній багаж знань та вмінь.
- Працює з бажанням, але стримано виявляє емоції.
- Художньою та музичною діяльністю займається з бажанням, малює зі захопленням, приділяє увагу діяльності, чітко дотримується зразка.

- Пишається своєю роботою.
- За бажанням витрачає час на створення естетичного навколо себе.

4. Для дітей з низьким рівнем розвитку ЕО притаманно:

- Низький рівень розвитку психічних процесів, низька пізнавальна активність.
- Порушення функціональних можливостей зорового аналізатора.
- Не виявляє потреби у сприйнятті естетичного, байдуже ставиться до сприйняття творів мистецтва.
- Низька здатність зосереджуватись та міркувати.
- Виконує завдання за вказівкою, діє за зразком.
- Не виявляє зацікавленості до створення нового.
- Спостерігаються прояви сором'язливості при створенні естетичного.
- Хаотичність рухів, тривожність, невпевненість у власних можливостях.
- Висока рухова активність.
- Низький рівень концентрації уваги.
- Низький рівень довільної уваги.
- Рівень працездатності – низький.
- Безініціативна у створенні естетичного, деякі діти взагалі відмовляються виконувати завдання.
- Не розраховує власні можливості, вміння.
- Не виявляє бажання до створення естетичного навколо себе.

Отже, ми вважаємо індивідуальні особливості необхідними для вивчення та врахування у процесі розвитку естетичної обдарованості дітей старшого дошкільного віку. Індивідуальні особливості – це такі особливості психофізичного та особистісного розвитку, що відрізняють одну дитину від іншої, їх сукупність утворює неповторну гаму індивідуальних особливостей, притаманних кожній людині. Аналіз експериментальних даних щодо індивідуальних особливостей розвитку естетичної обдарованості здійснювався за такими аспектами: 1) виявлення індивідуальних особливостей згідно критеріїв естетичної обдарованості; 2) виявлення індивідуальних особливостей згідно різних видів діяльності; 3) виявлення індивідуальних особливостей розвитку, більш характерних для певного рівня розвитку естетичної обдарованості. Перспективами подальшої діяльності визначено: виявлення гендерних особливостей та психолого-педагогічних умов розвитку естетичної обдарованості дітей дошкільного віку.

Використані літературні джерела

1. Дорфман Л. Я. Метаиндивидуальный мир: методологические и теоретические проблемы [Текст] / Л. Я. Дорфман. – М.: Смысл, 1993. – 239с.
2. Дошкільна педагогічна психологія [Текст] / За ред. Д. Ф. Ніколенка. – К. : ред.-вид відділ КДПІ ім. О. М. Горького, 1970. – 141с.
3. Егорова М. С. Психология индивидуальных различий [Текст] / М. С. Егорова. – М.: Планета детей, 1997. – 328с.
4. Кузьменко В. У. Передумови становлення індивідуальних відмінностей як структурної основи індивідуальності [Текст] // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України // За ред. С. Д. Максименка –Т.VI. / В. У. Кузьменко. – К.: ГНОЗІС, 2004. – С. 151-159.
5. Купер К. Индивидуальные различия [Текст] // Пер. с англ. Т. М. Марьютиной, под ред. И. В. Равич-Щербо / К. Купер. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 527с.
6. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека [Текст] // Пер. с англ, общ. ред. Е. И. Исенина / К. Р. Роджерс. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 480с.
7. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека [Текст] // Под ред. И. В. Равич-Щербо.– М.: Педагогика, 1988. – 336с.
8. Рояк А. А. Психологический конфликт и особенности индивидуального развития личности ребенка [Текст] / А. А. Рояк.– М.: Педагогика, 1988. – 117с.
9. Русалов В. М. Психология и психофизиология индивидуальных различий [Текст] // Психологический журнал, 1991. – Т.12. – № 5. – С.3-17.
10. Bandura A. Cervonep self-evaluative and self-efficacy mechanisms in the motivational effects of goal system // Journal of Personality and Social Psychology. – 1983. – №45. – P.1017-1028.
11. Beaty J. Observing Development of the Young Child. Englewood Cliffs, New York : Prentise-Hall, 1993. – 124 p.
12. Erikson E. Life cycle // International Encyclopedia of the Social Science. –New York: Crowell Colier & Macmillan, 1968.– Vol.9. –P.286-292.